

دانشکده علوم انسانی

بررسی مسأله خیر و شر از دیدگاه ملاصدرا و پلنتینگا

نگارش

کبری عباسی کیا

استاد راهنما: دکتر عین اله خادمی

استاد مشاور: دکتر محمد شکری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فلسفه و حکمت اسلامی

شهریورماه ۱۳۸۹

باسمه تعالی

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب کبری عباسی کیا متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه/ رساله حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آن‌ها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مأخذ ذکر گردیده است. این پایان‌نامه/ رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: کبری عباسی کیا

امضاء

دانشکده علوم انسانی

بررسی مسأله خیر و شر از دیدگاه ملاصدرا و پلنتینگا

نگارش

کبری عباسی کیا

استاد راهنما: دکتر عین اله خادمی

استاد مشاور: دکتر محمد شکری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فلسفه و حکمت اسلامی

شهریورماه ۱۳۸۹

تقدیم به:

پیشگاه حضرت ولی عصر حجت بن الحسن العسکری (عج)

و

کریمه اهل بیت حضرت فاطمه معصومه (س)

و پدر و مادر عزیزم که مرا در مسیر خیر و به دور از شر تربیت نمودند
و پسر فرهیخته‌ام علی‌رضا و دختر سه ساله‌ام مریم که در اوج نیاز به مهر مادری، دوری‌ام را در زمان
تحصیل صبورانه تحمل کردند.

تقدیر و تشکر:

لازم است به مقتضای آیه شریفه «لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ» (سوره مبارکه ابراهیم، آیه ۷) از همه بزرگوارانی که در انجام این ناچیز مرا یاری داده‌اند، به خصوص اساتید بزرگوار، آقایان، دکتر عین‌اله خادمی، استاد محترم راهنما و دکتر محمد شکری، استاد محترم مشاور که: جرقه‌های تفکرات فلسفی را در ذهنم زدند. تفکرات فلسفی را در من بارور کردند. افق تازه‌ای در تفکرات فلسفی فراروی من نهادند. سپاس‌گزاری و تشکر نماییم.

چکیده:

یکی از بحث‌های مهم در فلسفه و کلام، مسأله خیر و شر است. هدف این رساله آن بوده که با نگاهی عقلی و مستدل، شرور و رنج‌های مطرح شده در دار هستی برای بشر تبیین، حقیقت و ماهیت آن‌ها به نحو کلی روشن گردد. در این زمینه، سعی شده که از میان فلاسفه اسلامی دیدگاه ملاصدرا و از میان فلسفه غرب، دیدگاه پلانتینگا در این باب، مورد بحث و بررسی قرار گیرد. در خلال بررسی نظر ملاصدرا مشهود است که شرور، اموری عدمی هستند که در خارج واقعیت ندارند و اگر بر امری شر اطلاق می‌گردد، از جهت قیاس آن امر با امور دیگر و سببیت آن در عدم ذات یا عدم کمال ذات چیزی است. پس شر امری نسبی است و دخول شر در قضا و قدر الهی بالعرض است. از نظر وی، جایگاه شر، عالم ماده است و این دلیلی بر انکار و رد نظام احسن و صفات کمالی خداوند نمی‌تواند باشد. بر مبنای اصول حکمت ملاصدرا آنچه در خارج منشأ اثر است، وجود است، و وجود مساوق با خیر است. پس بازگشت شرور به ماهیت موجودات است، و در عالم، مقدار خیرات نسبت به شرور، بیشتر است، و اگر شرور بیشتر از خیرات، به نظر می‌رسد، ناشی از دیدگاه جزئی‌نگری انسان و جهل او است.

از طرفی کسی که در عصر حاضر به دفاع از باورهای دینی پرداخته، پلانتینگا است، که در جواب جی ال مکی با طرح جهان‌های ممکن و این که قدرت بی‌نهایت خدا شامل برخی از جهان‌ها نمی‌شود و آن جهان، عالمی است که انسان‌ها در آن مختار باشند اما جملگی خیر اختیار کنند، قصد دارد اثبات کند، جمع قضایای مورد باور انسان متأله با وجود شرور نه تنها تناقض صریح، بلکه تناقضی ضمنی نیز ندارد. پلانتینگا و ملاصدرا بر این نکته توافق دارند که قدرت خداوند شامل فرض جی ال مکی نمی‌شود اما برای عدم شمول، هر یک دلیلی جداگانه دارند.

کلید واژه: خیر و شر، نظام احسن، قضا و قدر، ملاصدرا، پلانتینگا

فهرست مطالب

۱	فصل اول: طرح مسأله.....
۲	۱.۱. مقدمه.....
۸	۱.۲. عنوان تحقیق.....
۸	۱.۳. تعریف موضوع تحقیق.....
۹	۱.۴. بیان مسأله و پرسش‌های تحقیق.....
۹	۱.۴.۱. محور تحقیق.....
۱۰	۱.۴.۲. پرسش‌های تحقیق.....
۱۰	۱.۵. اهداف تحقیق.....
۱۰	۱.۶. اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۱۲	۱.۷. روش تحقیق.....
۱۲	۱.۷.۱. نوع تحقیق.....
۱۳	۱.۷.۲. ابزار گردآوری داده‌ها و ذکر ویژگی‌های آن.....
۱۳	۱.۷.۳. روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها.....
۱۴	۱.۸. محدودیت‌های تحقیق.....
۱۴	۱.۸.۱. محدودیت‌های غیر قابل کنترل.....
۱۴	۱.۸.۲. محدودیت‌های قابل کنترل.....
۱۴	۱.۹. تعریف واژه‌ها و مفاهیم.....
۱۴	۱.۹.۱. خیر.....
۱۴	۱.۹.۱.۱. معنای لغوی.....
۱۵	۱.۹.۱.۲. معنای اصطلاحی.....
۱۵	۱.۹.۲. شر.....
۱۵	۱.۹.۲.۱. معنای لغوی.....
۱۶	۱.۹.۲.۲. معنای اصطلاحی.....
۱۶	۱.۹.۳. قضا و قدر.....

فهرست

۱۶	۱ ۳ ۹ ۱	معنای لغوی
۱۶	۲ ۳ ۹ ۱	معنای اصطلاحی
۱۷	۴ ۹ ۱	نظام احسن
۱۷ ..	۵ ۹ ۱	ملاصدرا
۱۷ ..	۶ ۹ ۱	پلانتینگا
۱۸	۱۰ ۱	پیشینه تحقیق
۱۸	۱ ۱۰ ۱	مقالات
۱۸	۲ ۱ ۱	پایان نامه
۱۹ ..	۳ ۱ ۱	کتابها
۲۰	فصل دوم: شناسایی مسأله خیر و شر	
۲۱	۱ ۴	مفهوم شناسی خیر و شر
۲۱	۱ ۱ ۴	تعریف خیر و شر از نظر عرف
۲۲	۲ ۱ ۴	تعریف خیر و شر از نظر فلاسفه
۲۴	۳ ۱ ۴	تعریف مصداقی
۲۹	۴ ۴	هستی شناسی خیر و شر
۲۹	۱ ۴ ۴	دیدگاه اول، وجودی بودن خیر
۲۹	۲ ۴ ۴	دیدگاه دوم، موهوم و پنداری بودن شر
۳۰	۳ ۴ ۴	دیدگاه سوم، وجودی بودن شر
۳۱	۴ ۴ ۴	دیدگاه چهارم، عدمی بودن شر
۳۲	۳ ۴	رویکردهای موجود در مسأله خیر و شر و رویکرد مورد نظر
۳۲	۱ ۳ ۴	رویکرد کلام قدیم
۳۳	۲ ۳ ۴	رویکرد خیر و شر در فلسفه
۳۳	۳ ۳ ۴	رویکرد خیر و شر در کلام جدید
۳۳	۴ ۳ ۴	رویکرد مورد نظر

فهرست

۳۴		۴ ۴	خاستگاه شرور.....
۳۴		۴ ۴ ۱	خاستگاه فلسفی شرور.....
۳۶		۴ ۴ ۴	خاستگاه کلام قدیم.....
۳۸		۴ ۴ ۳	خاستگاه کلام جدید.....
۳۹		۵ ۴	معنای قرینه بودن..شر..علیه..خدایوند.....
۴۰		۴ ۴ ۶	...تقابل..خیر..و..شر.....
۴۴		۴ ۴ ۷	پیشینه تاریخی..بحث..خیر..و..شر.....
۴۴		۴ ۷ ۱	خیر و شر از دیدگاه..فیلسوفان..یونانی.....
۴۹		۴ ۷ ۴	خیر و شر از دیدگاه..قدیس..آ.گوستین.....
۵۰		۴ ۷ ۴ ۱	پیدایش شر از دیدگاه..او.گوستین.....
۵۲		۴ ۷ ۴ ۴	نظریه جهان..بر.تر..او.گوستین.....
۵۴		۴ ۷ ۴	خیر و شر از نظر..حکمای..اسلامی.....
۵۴		۴ ۷ ۴ ۱	نظر حکیم ابوعلی سینا.....
۵۷		۴ ۷ ۴ ۱ ۱	نظر ابن سینا درباره نظام احسن.....
۵۷		۴ ۷ ۴ ۱ ۱ ۱	تعریف عنایت از نظر ابن سینا.....
۵۸		۴ ۷ ۴ ۱ ۱	عناصر مندرج در مفهوم عنایت.....
۵۹		۴ ۷ ۴ ۱ ۱ ۳	نکات قابل توجه در تبیین نظام احسن از دیدگاه ابن سینا.....
۶۱		۴ ۷ ۴ ۱ ۳	تبیین چگونگی ورود شر به منطقه..قضای..الهی.....
۶۳		۴ ۷ ۴ ۳ ۴	نظر..شیخ..اشراق.....
۶۵		فصل سوم: ابعاد مسأله خیر و شر از دیدگاه ملاصدرا.....	
۶۶		۴ ۱	تعریف خیر و شر..از..نظر..ملاصدرا.....
۶۶		۴ ۱ ۱ ۱	تعریف..خیر.....
۶۷		۴ ۱ ۴	تعریف..مصطلح..شر.....
۶۹		۴ ۳ ۲	فوائد..شرور.....

فهرست

۷۱		۱. برهان حکمت..... ۴ ۴
۷۲		۲ مصالح کلی. و. منافع عمومی..... ۴ ۴ ۴
۷۳		۳. برهان تکامل..... ۴ ۴ ۴
۷۴		۴ برهان زیبایی. شناختی..... ۴ ۴ ۴
۷۶		۳ خیر محض. بودن. وجود..... ۴ ۴ ۴
۷۹		۴ عدمی. بودن. شر..... ۴ ۴ ۴
۸۰		۱ شیوه بیان. ملاصدرا..... ۴ ۴ ۴
۸۰		۲ برهان عقلی بر عدمی. بودن. شر..... ۴ ۴ ۴
۸۱		۳ بیان ملازمه بین. مقدم. و. تالی..... ۴ ۴ ۴
۸۴		۳- تاریخچه برهان عقلی (بر وجودی. نبودن)..... ۴ ۴ ۴
۸۴		۵ وجودی بودن شر در کلام برخی فیلسوفان اسلامی..... ۴ ۴ ۴
۸۷		۶ روش استقراء ناقص در عدمی. بودن. شر..... ۴ ۴ ۴
۸۸		۷ جایگاه استقراء ناقص..... ۴ ۴ ۴
۹۵		۵ تحقیقی. در. شر. ادراکی..... ۴ ۴ ۴
۹۶		۱.۵. شر. ادراکی..... ۴ ۴ ۴
۹۷		۴ ناسازگاری شر ادراکی با نظریه عدمی بودن (نیستی. انگاری). شر..... ۵ ۴ ۴
۹۷		۳ شبهه درد و رنج در کلام. علامه. دوانی..... ۵ ۴ ۴
۹۷		۴ استدلال ملاصدرا از شر ادراکی. و. وجود. آن..... ۵ ۴ ۴
۹۹		۵ عدول صدرا از نظریه نیستی انگاری. شر. ادراکی..... ۵ ۴ ۴
۹۹		۶ تحلیل حاج ملاهادی سبزواری درباره شر بودن. «درد. و. رنج»..... ۵ ۴ ۴
۱۰۱		۷ نظریه علامه طباطبایی در شر بودن. «درد. و. رنج»..... ۵ ۴ ۴
۱۰۲		۸ فوائد. شرور. ادراکی..... ۵ ۴ ۴
۱۰۳		۹ آیا شر ادراکی ناقص نظریه «نیستی انگاری. شر». است؟..... ۵ ۴ ۴
۱۰۴		۶ اصالت وجود. و. مسأله. شر..... ۶ ۴ ۴

فهرست

۱۰۴	۶...۱...اصالت..وجود..... ۴ ۴
۱۰۸	۶ ۶ ۴ چگونگی بازگشت..شر..به..ماهیت..... ۴ ۴
۱۱۰	۷ ۴ ..خدا..و..مسأله..شر..... ۴ ۴
۱۱۰	۴ ۷ ۴ قضا و قدر..الهی..و..مسأله..شر..... ۴ ۴
۱۱۰	۴ ۷ ۴ ۱ ۱ ۱ معناشناسی..واژه..قضا..و..قدر..... ۴ ۴
۱۱۱	۴ ۷ ۴ ۴ ۱ ۱ رابطه علم با..قضا..و..قدر..الهی..... ۴ ۴
۱۱۳	۴ ۷ ۴ ۳ ۱ ۱ معنای اصطلاحی..قضا..و..قدر..... ۴ ۴
۱۱۴	۴ ۷ ۴ ۴...۱...۱...قدر..الهی..... ۴ ۴
۱۱۵	۴ ۷ ۴ ۵ ۱ ۱ مقام اول: آیا شر به قضا و قدر الهی..راه..پیدا..می..کند؟..... ۴ ۴
۱۲۰	۴ ۷ ۴ ۶ ۱ ۱ مقام دوم: علت و سبب راه یابی شر..در..قضای..الهی..... ۴ ۴
۱۲۴	۴ ۷ ۴ ۷ ۱ ۱ خاستگاه..وقوع..شرور..... ۴ ۴
۱۲۵	۴ ۷ ۴ ۸ ۱ ۱ علت وقوع شر در عالم..ماده..و..طبیعت..... ۴ ۴
۱۲۵	۴ ۷ ۴ ۹ ۱ ۱ فایده..تضاد..چیست؟..... ۴ ۴
۱۲۷	۴ ۷ ۴ ۱۰ ۱ ۱ شر لازمهٔ جهان..مادی..است..... ۴ ۴
۱۳۰	۴ ۷ ۴ ۴ ۷ ۴ نظام احسن..و..مسأله..شر..... ۴ ۴
۱۳۰	۴ ۷ ۴ ۴ ۴ ۱ رابطهٔ علم عنایی..با..نظام..احسن..... ۴ ۴
۱۳۱	۴ ۷ ۴ ۴ ۱ ۱ رابطه مفهومی علم عنایی..با..نظام..احسن..... ۴ ۴
۱۳۱	۴ ۷ ۴ ۴ ۱ ۱ رابطهٔ تکوینی علم عنایی..با..نظام..احسن..... ۴ ۴
۱۳۲	۴ ۷ ۴ ۴ ۴ ۱ رابطهٔ شر..با..نظام..احسن..... ۴ ۴
۱۳۳	۴ ۷ ۴ ۴ ۴ ۱ دلایل احسن بودن..نظام..محسوس..... ۴ ۴
۱۳۵	۴ ۷ ۴ ۴ ۴ ۱ برهان لمّی بر احسن بودن..نظام..هستی..... ۴ ۴
۱۳۷	۴ ۷ ۴ ۵ ۴ ۱ رابطهٔ قاعده امکان اشرف با احسن بودن..نظام..هستی..... ۴ ۴
۱۳۸	۴ ۷ ۴ ۶ ۴ ۱ چرا انواع مادی..بهترین..هستند؟..... ۴ ۴
۱۳۹	۴ ۷ ۴ ۷ ۴ ۱ برهان آنّی بر احسن بودن..نظام..هستی..... ۴ ۴

فهرست

۱۴۲	سازگاری یا ناسازگاری شرور..با..نظام..اجسن	۴ ۷ ۴ ۸
۱۴۳	تقسیمات پنج‌گانه ارسطو..درباره..خیر..و..شر	۴ ۷ ۴ ۹
۱۴۶	امکان خیر محض بودن سراسر..نظام..هستی	۴ ۷ ۴ ۱۰
۱۴۹	جایگاه شیطان..در..نظام..اجسن	۴ ۷ ۴ ۳
۱۵۰	مفهوم..ابلیس..و..شیطان	۴ ۷ ۴ ۱
۱۵۱	کاربرد واژه ابلیس و..شیطان..در..قرآن	۴ ۷ ۴ ۴
۱۵۲	تفاوت..ابلیس..با..شیطان	۴ ۷ ۴ ۳
۱۵۳	تبیین ماهیت شیطان از..دیدگاه..ملاصدرا	۴ ۷ ۴ ۴
۱۵۴	تبیین ضرورت وجود شیطان..در..نظام..اجسن	۴ ۷ ۴ ۵
۱۵۵	دلایل ملاصدرا بر ضرورت وجود شیطان..در..نظام..اجسن	۴ ۷ ۴ ۶
۱۵۸	وجود شیطان به عنوان یک عامل خیر..در..نظام..اجسن	۴ ۷ ۴ ۷
۱۶۲	چگونه شیطان در قضای الهی راه پیدا می..کند؟	۴ ۷ ۴ ۸
۱۶۲	فواید..وجود..شیطان	۴ ۷ ۴ ۹
۱۶۲	اثبات فایده داشتن..وجود..شیطان	۴ ۷ ۴ ۹ ۱
۱۶۳	از فوائد..وجود..شیطان	۴ ۷ ۴ ۹ ۲
۱۶۳	چرا خدا به شیطان (ابلیس)..مهلت..داد؟	۴ ۷ ۴ ۱۰ ۱
۱۶۶	چرا خدا ابلیس را بر انسان..مسلط..کرد؟	۴ ۷ ۴ ۱۱ ۱
۱۶۷	تفاوت شیطان..با..اهریمن	۴ ۷ ۴ ۱۲ ۱
۱۷۲	فصل چهارم: خیر و شر از دیدگاه..پلانتینگا	۴ ۷ ۴ ۱۳ ۱
۱۷۳	پلانتینگا مدافع معرفت‌شناسی اصلاح..شده..و..تعریفه..آن	۴ ۷ ۴ ۱۳ ۲
۱۷۴	تقسیم بندی انتقادهای وارده به باورهای..مسیحیت	۴ ۷ ۴ ۱۴ ۱
۱۷۴	پاسخ پلانتینگا بر ایرادهای..وارده..بر..اعتبار	۴ ۷ ۴ ۱۴ ۲
۱۷۵	پاسخ انتقادی دیگر بر..باورهای..مسیحی	۴ ۷ ۴ ۱۵ ۱
۱۷۶	مسأله‌ی منطقی شر از نظر..«جی..الن..مکی»	۴ ۷ ۴ ۱۶ ۲

فهرست

۱۷۷	تقریرات مسأله یی. منطقی. شر.....	۴ ۲ ۱
۱۷۸	شر. به. منزله یی. قرینه.....	۴ ۲ ۲
۱۷۹	تقریر مسأله منطقی شر. و. طرف داران. آن.....	۴ ۲ ۳
۱۸۰	تبیین مسأله منطقی شر از نظر جی. ال. مکی.....	۴ ۲ ۴
۱۸۲	راه حل های نامناسب.....	۴ ۲ ۵
۱۸۳	بررسی علت مغالطه در برخی راه حل های نامناسب.....	۴ ۲ ۶
۱۸۳	راه حل تضایفی. خیر. و. شر.....	۴ ۲ ۶ ۱
۱۸۵	شر به عنوان واسطه یی. خیر.....	۴ ۲ ۶ ۲
۱۸۵	جهان همراه با شرور موجود در آن بهتر از جهان بدون هر گونه شر.....	۴ ۲ ۶ ۳
۱۸۶	شر لازمه ی اختیار. انسان است.....	۴ ۲ ۶ ۴
۱۸۷	پارادوکس قدرت از نگاه جی. ال. مکی.....	۴ ۲ ۷
۱۸۸	جواب پلانتینگا به مسأله منطقی شر.....	۴ ۳
۱۸۶	تبیین جهان های ممکن.....	۴ ۳ ۱
۱۸۹	مفاهیم کلیدی برای فهم جهان های ممکن.....	۴ ۳ ۱ ۱
۱۸۹	۱ تناقض. و. انواع آن.....	۴ ۳ ۱ ۱
۱۸۹	۲ تناقض صریح.....	۴ ۳ ۱ ۱ ۱
۱۹۰	۳ تناقض صوری.....	۴ ۳ ۱ ۱ ۲
۱۹۱	۴ تناقض ضمنی.....	۴ ۳ ۱ ۱ ۳
۱۹۱	قضیه ی ضرورتاً صادق.....	۴ ۳ ۱ ۲
۱۹۹	تبیین نهایی جهان های ممکن از دیدگاه پلانتینگا.....	۴ ۳ ۲
۲۰۰	توضیح وضعیت امور ممکن.....	۴ ۳ ۲ ۱
۲۰۱	اشکال.....	۴ ۳ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲
۲۰۱	جواب پلانتینگا.....	۴ ۳ ۲ ۳
۲۰۱	تفاوت نظریه ی عدل الهی مبتنی بر اختیار و دفاع مبتنی بر اختیار.....	۴ ۳ ۳

فهرست

۲۰۲		تعریف. اختیار. واقعی.....	۴ ۳ ۴
۲۰۳		دفاع. مبتنی. بر. اختیار.....	۵ ۳ ۴
۲۰۶		جواب پلانتینگا به مکی. و. لایب. نیتس.....	۶ ۳ ۴
۲۰۷		توضیح بیشتر در خصوص جهان ممکن. از. نظر. پلانتینگا.....	۷ ۳ ۴
۲۰۸		توضیح مفاهیم اشتمال و تنافی برای فهم وضعیت. امور. کامل.....	۸ ۳ ۴
۲۱۰		مکمل وضعیت امور. از. نظر. پلانتینگا.....	۹ ۳ ۴
۲۱۲		پرسش. اساسی. این. بحث.....	۱۰ ۳ ۴
۲۱۶		شرارت جهان گیر. از. نظر. پلانتینگا.....	۱۱ ۳ ۴
۲۱۷		ویژگی های افراد. در. جهان. ممکن.....	۱۲ ۳ ۴
۲۱۸		توضیح مفاهیم ذات. و. ماهیت. خود.....	۱۳ ۳ ۴
۲۲۳	فصل پنجم: بررسی تطبیقی مواجهه ملاصدرا و پلانتینگا با مسأله. شرور.		
۲۲۴			
۲۲۵		باز بینی چگونگی مواجهه ملاصدرا برای. حل. مسأله. شر.	۴ ۵
۲۲۵			۴ ۵
۲۲۹		جواب. ملاصدرا. به. مکی.....	۴ ۴ ۵
۲۳۱		باز بینی چگونگی مواجهه پلانتینگا برای. حل. مسأله. شر.	۳ ۵
۲۳۱			۳ ۴ ۵
۲۳۳		جواب پلانتینگا به مکی.....	۴ ۳ ۵
۲۳۴		مشابهت های دیدگاه ملاصدرا. و. پلانتینگا.....	۴ ۵
۲۳۴		اصل اعتقاد. به. وجود. خدا.....	۱ ۴ ۵
۲۳۴			۲ ۴ ۵
۲۳۴		قادر بودن خدا.....	۳ ۴ ۵
۲۳۵			۴ ۴ ۵
۲۳۵			۵ ۴ ۵

فهرست

۲۳۵	خیر..بودن..اراده.....	۴ ۵
۲۳۶	غیر قابل جمع بودن اختیار و نفی گناه از..همه..افراد..مختار..	۴ ۵
۲۳۶	اختلاف دیدگاه ملاصدرا..و..پلانتینگا.....	۵ ۵
۲۳۶	اعتقاد پلانتینگا به شرارت فراگیر و نفی این مسأله از سوی..ملاصدرا..	۴ ۵ ۵
۲۳۸	پاسخ پلانتینگا به شرور اخلاقی،اما پاسخ ملاصدرا به شرور اخلاقی و شرور طبیعی..	۴ ۵ ۵
۲۳۹	دفاع ملاصدرا از نظریه عدل الهی و عدم دفاع پلانتینگا در..این..رابطه..	۳ ۵ ۵
۲۳۹	غلبه نگاه منطقی به مسأله شر از سوی پلانتینگا برخلاف نظر..ملاصدرا..	۴ ۵ ۵
۲۳۹	اعتقاد به احسن بودن نظام هستی ملاصدرا بر..خلاف..پلانتینگا ..	۵ ۵ ۵
۲۴۰	حل مسأله شر از سوی ملاصدرا با توجه به بحث اصالت وجود از سوی ملاصدرا..	۶ ۵ ۵
۲۴۰	نقد..دیدگاه..ملاصدرا.....	۶ ۵
۲۴۱	حُسن..دیدگاه..ملاصدرا.....	۷ ۵
۲۴۱	نقد..دیدگاه..پلانتینگا.....	۸ ۵
۲۴۳	نقد تحقق داشتن جهان های ممکن..ونه..فعلیت..آن..ها.....	۱ ۸ ۵
۲۴۴	تحقق چگونه می تواند به معنای..عدم..باشد؟.....	۲ ۸ ۵
۲۴۴	اجتماع نقیضین تحت هر شرایطی..باطل..است.....	۳ ۸ ۵
۲۴۵	گناه..ذاتی..انسان..است.....	۴ ۸ ۵
۲۴۶	نقد..دیگر..بر..پلانتینگا.....	۵ ۸ ۵
۲۴۷	حُسن..دیدگاه..پلانتینگا.....	۹ ۵
۲۴۷	:۱..نظریه..مختار.....	۵
۲۵۲	منابع..و..مراجع.....	
۲۶۰	چکیده..انگلیسی.....	
۲۶۲	عنوان..انگلیسی.....	

فصل اول:

طرح مسأله

++ مقدمه

مسأله خیر و شر به معنای عام آن یکی از کهن‌ترین مسائلی است که از دیر باز اندیشه آدمی را به خود مشغول کرده، و زمینه و بستر پیدایش سؤال‌ها و شبهه‌هایی را درباره خالق جهان هستی به وجود می‌آورد. به طور مثال برای هر انسانی این سوال مطرح می‌شود که، اگر آفریننده جهان هستی، قادر و خیرخواه و عادل محض است، چگونه اجازه داده است، کجی‌ها و بی‌عدالتی‌ها که رقم قابل ملاحظه‌ای را تشکیل می‌دهد، در عالم رخنه کند؟ و بدین‌سان بعضی انسان‌ها در دنیا با کامروایی و بخت‌یاری و برخی دیگر با فلاکت و بدبختی روزگار بگذرانند. این موضوع ذهن بشر را بسیار آزار می‌دهد. و گاهی اوقات به خاطر کمی ایمان، دچار کفرگویی نیز می‌شود. اما به هر حال، پاسخ صحیح به این شبهاتی که در رابطه با شرور مطرح می‌شود، چیست؟ و چگونه می‌توان به همه شروری که در عالم موجود است پاسخی درخور داد که هر شنونده‌ای را قانع کرده و به او آرامش بخشد؟ راستی آیا در واقع می‌توان پاسخی به شرور داد که هر شری را در بر بگیرد؟ یعنی هم شرور اخلاقی^۱ و هم شرور طبیعی^۲ را پاسخگو باشد.

ناگفته نماند که این مسأله (مسأله‌ی شر) عمری به درازای تفکر بشر دارد. یعنی بشر از آن روز که با طبیعت آشنا شد، همواره با این مشکل روبه‌رو بود که حکمت شرور در این عالم چیست؟ آیا وجود شرور با اعتقاد به اوصافی همچون عدل و حکمت الهی سازگار است؟ آیا می‌توان جهان حاوی شر را، بهترین جهان ممکن که خداوند آفریده است، و نظام آن را، بهترین نظام دانست؟

۱. شرور اخلاقی مثل: بی‌عدالتی، دروغ، جنگ و...

۲. شرور طبیعی مثل: سیل، زلزله، بیماری و...

مسأله‌ی خیر و شر همواره با دو مسأله در خدانشناسی چالش داشته است: یکی با توحید و دیگری با عدالت؛ کسانی که قائل به دو خدا شده‌اند، در واقع خواسته یا ناخواسته قصد حل مسأله را با این راهکار داشته‌اند و بر این باور بوده‌اند که عالم دارای دو خداست و همواره این دو خدا با هم در حال نزاع و درگیری هستند، اما عاقبت خدای خوبی‌ها، اهریمن را شکست داده و عدالت و نیکی را حاکم خواهد ساخت. اما آن‌چه از منظر ادیان توحیدی (این که عالم یک خدا بیش ندارد) مسأله‌ای حل شده است؛ برای این افراد، شرور تنها با عدالت الهی چالش ایجاد می‌کند. لذا راهکارهایی که در کلام قدیم و جدید بیشتر ارائه می‌شود، درباره‌ی مسأله‌ی شر و عدالت است. علم کلام در پی آن است که ثابت کند وجود شرور، هیچ منافاتی با عدالت الهی ندارد. ما نیز در پی اثبات و نشان دادن این موضوع هستیم که مسأله‌ی شر هیچ منافاتی با عدالت الهی نخواهد داشت.

از سه هزار سال پیش تاکنون اندیشمندان فراوانی قصد حل این مسأله را داشته‌اند، از جمله‌ی این اندیشمندان می‌توان به افلاطون و ارسطو اشاره کرد. البته افلاطون از منظر توحیدی و ارسطو از منظر عدالتی پاسخگوی مسأله بوده‌اند. افلاطون می‌گوید: چون شرور عدمی هستند و عدم خالق نمی‌خواهد، پس برای عدم، خالق قائل شدن حرفی باطل است. ارسطو با قبول عدمی بودن شرور، قصد دارد فلسفه‌ی شرور را در حکمت خداوند بداند.

به هر حال در نظرگاه افلاطون وجود مساوق خیر بوده و شر مساوق عدم می‌باشد. این دیدگاه را بسیاری از فلاسفه‌ی اسلامی، پذیرفته‌اند و هرگاه قصد جواب به بحث شرور را دارند، از این مشرب استفاده می‌کنند. غافل از این که بحث شرور، بیشتر از منظر عدل الهی مورد مناقشه می‌باشد نه از منظر توحید، چرا که با جواب افلاطون، فقط ثابت می‌شود که شرور وجود ندارند و در واقع نیازی نیست که در کنار خدای خوبی‌ها، به خدای بدی‌ها نیز معتقد باشیم.

به عبارت دیگر، اگر مشرب فلسفی را در پاسخ به مسأله‌ی شر بپذیریم، هر چند چالش این مسأله با توحید را جواب داده‌ایم، اما مسأله‌ی عدالت الهی (که سؤال اساسی کلامی بوده و عموم مردم با چنین مشکلی روبرو می‌باشند) را حل نکرده‌ایم.

لذا برخی از متکلمین با اتخاذ جواب ارسطو، سعی در بومی کردن جواب شرور داشته و می‌خواهند مشکل شر را از جهت عدالت الهی حل کنند، لذا غالباً این دسته از متکلمین در پی فلسفه آفات و شرور بوده و به دنبال اثبات حکمت الهی موجود در پس هر یک از شرور می‌باشند.

از سخن ارسطو، که می‌گوید: به جز خیر محض، بقیه خیرشان بیشتر از شرشان می‌باشد؛ متکلمین استفاده کرده و برای جواب به مسأله‌ی شر به دنبال خواص و خوبی‌های شر رفته و آن‌چه را که باعث شده است خداوند شرور را به وجود بیاورد، «حکمت شرور» می‌نامند و به هر کس که به مسأله‌ی شرور اشکال کند، در جواب می‌گویند: گرچه زلزله خرابی‌هایی را به بار می‌آورد و یا احیاناً افرادی را می‌کشد، اما خیر زلزله از شر آن بیشتر است؛ چرا که اولاً خداوند حکیم است و حکیم کار بی‌هوده نمی‌کند، ثانیاً زلزله، فایده‌ی بزرگ دارد که به قول ارسطو نیافریدن آن، خود شری بزرگ‌تر می‌باشد.

اما شاید بتوان گفت معنای کلام ارسطو (که نبود شرور خود شری بزرگتر است) را بتوان با مبانی دینی بهتر و دقیق‌تر تبیین کرد و پاسخ تمام شرور، چه اخلاقی و چه طبیعی را داد.

با یک سؤال می‌توان مطالب عمیق‌تری از کلام ارسطو فهمید و آن این‌که آیا ارسطو می‌گوید؛ همه‌ی موجودات، غیر از خیر محض (خدا)، خیرشان بیشتر از شرشان می‌باشد؟ یعنی مثلاً افرادی که زندگی‌شان کاملاً شرارت را به همراه داشته‌اند، خیرشان بیشتر از شرشان می‌باشد؟ آیا شیطان که سرآمد بدی‌های عالم می‌باشد طبق گفته‌ی ارسطو خیرش بیشتر از شرش می‌باشد؟ آیا جنگ جهانی اول و دوم که توسط افرادی شرور اتفاق افتاد، خیرش بیشتر از شرش می‌باشد؟ گرچه متکلمین در بیان خیریت امور، بیشتر به شرور طبیعی پرداخته و توجه کافی به شرور اخلاقی نداشته‌اند، اما با دقت در عمق کلام ارسطو، می‌توان به هر دو شرور (اخلاقی و طبیعی) پاسخ گفت.

قبل از توضیح پاسخ ارسطو، بهتر است نگاهی به کلام جدید و اشکالات مطرح شده در آن داشته باشیم و با کمک گرفتن از پاسخ ارسطو، هم جواب شرور داده شود و هم جواب متکلمین جدید داده شود.